

მასწავლებელთა მომზადების პროგრამის სტუდენტების ჩადიბიური/ინტერჩადიბიური კომპეტენციები

ელენე ჯაჯანიძე

განათლების მეცნიერებათა დოქტორი,
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **ტატიანა კოპალეიშვილი**

დოქტორი, ლიუვენის ევანგელურ-თეოლოგიური ფაკულტეტი

შესავალი

რელიგია პოლიტიკურ სივრცეში მნიშვნელოვან ფაქტორად რჩება და განიხილება.¹ ის გავლენას ახდენს ისეთი ფენომენების ფართო სპექტრზე, როგორებიცაა ამომრჩევლის ქცევა², პოლიტიკური მონაწილეობა³, სახელმწიფო სიკეთეების გადანაწილების ეკონომიკური პრეფერენციები⁴ და დამოკიდებულება სხვადასხვა სოციალური პოლიტიკის მიმართ.⁵ რელიგიას პიროვნულ განვითარებაზე დიდი გავლენა აქვს და იგი ადამიანის იდენტობის ფორმირების ერთ-ერთი წყაროა.⁶

- 1 Gill, Anthony. 2001. "Religion and Comparative Politics." Annual Review of Political Science 4: 117-138.
- 2 Esmer, Yilmaz, and Thorleif Pettersson. 2007. "The Effects of Religion and Religiosity on Voting Behavior ". New York: Oxford University Press, 481-503.
- 3 Driskell, Robyn, Elizabeth Embry, and Larry Lyon. 2008. "Faith and Politics: The Influence of Religious Beliefs on Political Participation." Social Science Quarterly 89(2): 294-314.
- 4 Gill, Anthony, and Eric Lundsgaarde. 2004. State Welfare Spending and Religiosity." Rationality and Society 16: 399-436.
- 5 Koch, A. 2006; "Multireligiös und Multikulturell"-Kompetenz im religiösen Feld der Gegenwart; Ein Praxishandbuch mit drei Religions-Kompetenz-Trainings; IKO - Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main / London, 2006.
- 6 Cushner, K.H., McClelland, A and Safford, P. (2000). Human diversity in education: an integrative approach; (3rd ed.) McGraw-Hill, New York.

რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება, რომელიც გულისხმობს რელიგიის ან რწმენის ქონას და მის გამოხატვას, ისევე როგორც რელიგიის ან რწმენის არქონას - ადამიანის ფუნდამენტური უფლებაა⁷. მისი, როგორც კულტურული იდენტობის ფაქტორის გააზრება⁸ ადამიანთა დემოკრატიული კომპეტენციების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია⁹.

საქართველოს კონსტიტუციით დაცულია ყველა ადამიანის რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება (მუხლი 16). კონსტიტუცია ყველა ადამიანს ანიჭებს „რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებას“ და დაუშვებლად აცხადებს ადამიანის დევნას „რწმენის, აღმსარებლობისა, ან სინდისის გამო“ ან მათ იძულებას, გამოთქვან საკუთარი შეხედულებები მათ შესახებ.¹⁰ შესაბამისად, სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას, უზრუნველყოს ყველას, რელიგიური უმრავლესობის, უმცირესობების და არამორწმუნეების რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლება და დაიცვას ისინი დისკრიმინაციისაგან.¹¹

რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება და დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპი დაცული უნდა იყოს განათლების სფეროში. განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ზოგადი განათლების შესახებ კანონი, რომელიც საჯარო სკოლის ერთ-ერთ მთავარ პრინციპად რელიგიურ ნეიტრალობას და არადისკრიმინაციულობას განსაზღვრავს. იგი მიზნად ისახავს ნებისმიერი

7 Koch, A. 2006; „Multireligiös und Multikulturell“-Kompetenz im religiösen Feld der Gegenwart; Ein Praxishandbuch mit drei Religions-Kompetenz-Trainings; IKO – Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main / London, 2006.

8 Metreveli, A. 2019; Freedom of religion and belief, publication of the University of Georgia.

9 დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები - ერთად ცხოვრება კულტურულად მრავალფეროვან დემოკრატიულ საზოგადოებებში, 2017 წელი, ISBN 978-92-871-8237-1. ევროპის საბჭო.

10 საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 16. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>

11 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, 1950. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1208370?publication=0>

აღმსარებლობის მოსწავლისათვის სეკულარულ და თანა-სწორობის პრინციპზე დამყარებული სასწავლო გარემოს შექმნას.¹²

მიუხედავად საკანონმდებლო გარანტიებისა, საქართველოს მოქალაქეების მიერ რელიგიისა და რწმენის თავისუფლებით სარგებლობა უკავშირდება წინააღმდეგობებს, სახელმწიფოს მხრიდან შექმნილ დაბრკოლებებს, დისკრიმინაციულ პოლიტიკასა და პრაქტიკას¹³

განათლებისა და რელიგიის მკვლევრებს¹⁴ მიაჩნიათ, რომ ტოლერანტობისა და განსხვავებული რელიგიური იდენტობის მიმდებლობისთვის, აუცილებელია რელიგიური მრავალფეროვნების შესახებ საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება. ევროპის საბჭო დემოკრატიული საზოგადოების ფორმირების მნიშვნელოვან ფუნდამენტად ასახელებს დემოკრატიული კომპეტენციების განვითარებას,¹⁵ სადაც რელიგიური კომპეტენციებიც მოიაზრება, როგორც დემოკრატიული საზოგადოების მახასიათებელი ერთ-ერთი კულტურული ცვლადი.

რელიგიური კომპეტენციების არსში გარკვევა, რომელსაც სხვა-ნაირად „რელიგიურ წიგნიერებასაც“ უწოდებენ, არის მრავალმხრივი სწავლა, ჩაღრმავება და გაცნობიერება არა მხოლოდ

12 კანონი ზოგადი განათლების შესახებ, მუხლი 13

13 Freedom of Religion and Belief in Georgia, 2022 Report of TDI. https://tdi.ge/sites/default/files/tdi_forb_report_2022_geo.pdf სახალხო დამცველის ანგარიშები 2020,2021,2022,2023. <https://www.ombudsman.ge/geo/saparlamentangarishebi>

14 Cushner, K.H., McClelland, A and Safford, P. (2000). Human diversity in education: an integrative approach; (3rd ed.) McGraw-Hill, New York. Dressler, Bernhard. "Religion und Bildung in den Differenzen des Lebens" Zeitschrift für Pädagogik und Theologie, vol. 59, no. 3, 2007, pp. 269-286. <https://doi.org/10.1515/zpt-2007-0307> Pew Research Center, Dec. 13, 2016, "Religion and Education Around the World".

15 დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები - ერთად ცხოვრება კულტურულად მრავალფეროვან დემოკრატიულ საზოგადოებებში, 2017 წელი, ISBN 978-92-871-8237-1. ევროპის საბჭო.

კოგნიტიურ, არამედ შეგრძნების დონეზეც.¹⁶

კოხი (2006) რელიგიური კომპეტენციის ჩამოყალიბების საყრდენად სინერგიისა და ნორმატიულობის ერთობლიობას განიხილავს. ამ ერთობლიობაში სინერგიად მოიაზრებს ადამიანის საკუთარ მედ ყოფნის გამბედაობას. ნორმატიულობა კი, რელიგიათაშორისი დებატების კონტექსტში კამათობს საკითხთა მსგავსებასა და განსხვავებებზე, რწმენის გამოხატვის თავისუფლების არსებითობაზე. საერთო ჯამში, რელიგიური კომპეტენციების განვითარება ყოველდღიურ ცხოვრებაში განსხვავებულ მრწამსთან შეხვედრის გამოცდილებას ეხმიანება. დროთა განმავლობაში ჩვენი მსოფლმხედველობა განსხვავებულთან ან უცხოთან შეხვედრის შედეგად ცვლილებას განიცდის. სინერგიისა და ნორმატიულობის ერთობლიობა კი წარმოშობს შემოქმედებით შედეგს: იქმნება რაღაც ახალი. ეს უფრო მეტია, ვიდრე უბრალოდ დიალოგური გაგება იმისა, რაც უკვე არსებობს. რელიგიური კომპეტენცია სცილდება ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლის ფარგლებს, ქმნის წესებისა და ცხოვრების ურთიერთშეთანხმებულ, საერთო ჩარჩოს.¹⁷

ეს არაა მარტივი პროცესი, უფრო მეტიც - ის წინააღმდეგობრივია. რელიგიური კომპეტენციების განვითარებამდე, საზოგადოებასა და ცალკეულ პიროვნებებში სხვადასხვა ინტენსივობითა და გამოვლინებებით ვხვდებით უცხოური ინფილტრაციის შიშსა და მომავლისადმი გაურკვეველობას.¹⁸

16 Koch, A. 2006; „Multireligiös und Multikulturell“-Kompetenz im religiösen Feld der Gegenwart; Ein Praxishandbuch mit drei Religions-Kompetenz-Trainings; IKO – Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main / London, 2006.

17 Koch, A. 2006; „Multireligiös und Multikulturell“-Kompetenz im religiösen Feld der Gegenwart; Ein Praxishandbuch mit drei Religions-Kompetenz-Trainings; IKO – Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main / London, 2006.

18 Baffelli, E. (2023). Fear and the construction of minority religions in Japan. *Religion, State and Society*, 51(3), 223-237. <https://doi.org/10.1080/09637494.2023.2212579> Dinnel, Dale & Kleinknecht, Ronald & Tanaka-Matsumi, Junko. (2002). A Cross-Cultural Comparison of Social Phobia Symptoms. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 24. 75-84. 10.1023/A:1015316223631.

ასევე საზოგადოებაში ხშირად ვხვდებით ტაბუდადებულ, დისტანცირებულ დამოკიდებულებებს რელიგიის თემასთან, რწმენით განსხვავებულობასთან მიმართებით. ხშირად ამის მიზეზად სწორედ ის შინაგანი ინტიმურობა და პირადულობა სახელდება, რომელსაც რწმენის აღქმისა და გაცნობიერების ფაქტორად ვთვლით. თითოეული დასახელებული ფაქტორი რელიგიური კომპეტენციის ჩამოყალიბების კომპლექსური პროცესის ნაწილია¹⁹.

ამ პროცესში ორი ურთიერთსაპირისპირო ქმედება შეიძლება გამოიკვეთოს: პირველ ეტაპზე ღირებულებითი ნეიტრალიტეტი და შემდეგ ღირებულებების გარდაქმნა. ღირებულებების გარდაქმნა, როგორც შედეგი, შეგვიძლია, კვლავაც სინერგიისა და ნორმატიულობის ურთიერთქმედებას დავაკავშიროთ.²⁰

ვფიქრობთ, რომ ნორმატიულობა, როგორც ინტერკულტურული თუ ინტერრელიგიური კრიტიკის პრაქტიკა ასევე კომპეტენციის საკითხად შეიძლება მივიჩნიოთ, რაც განსხვავებულთან შეხვედრისა და თანაცხოვრების გამოცდილებით, განათლებითა და გაცნობიერებით მიიღწევა. შესაბამისად, თუ ინტერრელიგიურ კომპეტენციად შეგრძნების დონეზე გააზრებულ, გაცნობიერებულ დამოკიდებულებასა და ცოდნას ვაღიარებთ, ეს გულისხმობს დისკომფორტის გამორიცხვას ინტერრელიგიური ურთიერთობის პრაქტიკაში.

თუ ამ თვალსაზრისით საქართველოს კონტექსტს განვიხილავთ, ინტერკულტურული მგრძობელობის კვლევები აჩვენებს, რომ

19 Greeley, Andrew M. 1989. Religious Change in America. Cambridge: Harvard University Press.

20 Koch, A. 2006; „Multireligiös und Multikulturell“-Kompetenz im religiösen Feld der Gegenwart; Ein Praxishandbuch mit drei Religions-Kompetenz-Trainings; IKO – Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main / London, 2006.

რელიგიის²¹ დომენისადმი ადამიანები საქართველოში საკმაოდ სენსიტიურად რეაგირებენ, დეკლარირებული დებულებების მიმართ ავლენენ მიმღებლობას, თუმცა სიღრმისეული ანალიზისას განსხვავებული რელიგიისადმი მიმღებლობა დროის სხვადასხვა მონაკვეთში, სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფთან ჩატარებული კვლევების მიხედვით დაბალ დონეს ინარჩუნებს.²²

დასახელებული კვლევების შედეგები საყურადღებოა მით უფრო, როდესაც მასწავლებელთა მომზადების პროგრამის დარგობრივი მახასიათებელი უშუალოდ ეფუძნება საქართველოს კონსტიტუციას, კანონებს განათლების შესახებ, ეროვნულ სასწავლო გეგმასა და საგანმანათლებლო სფეროსათვის მნიშვნელოვან საერთაშორისო დეკლარაციებს. დარგის მარეგულირებელი ძირითადი დოკუმენტების საერთო ვალდებულება და მიზანი კი არადისკრიმინაციული, თავისუფალ და თანასწორ სწავლებაზე დაფუძნებული სასწავლო გარემოს შექმნაა, სადაც გადამზადებულმა მასწავლებელმა უნდა შეძლოს, შექმნას „დადებითი სასწავლო გარემო მოსწავლეების ინდივიდუალური, სპეციალური საჭიროებების, მათი კულტურული მრავალფეროვნების გათვალისწინებით და ხელი შეუწყოს კლასში თითოეული მოსწავლის ინტეგრაციას“.²³

21 Gambashidze, Mariam. (2017). The level of intercultural sensitivity of Georgian and migrant students at Caucasus International University. 10.13140/RG.2.2.23794.61121.

22 Malazonia, David & Maglakelidze, Shorena & Chiabrishvili, Nino & Gakheladze, Giorgi. (2017). Intercultural Education: Problems, their Analysis and Development Perspectives in Georgia. Tabatadze, Shalva & Gorgadze, Natia & Gabunia, Kakha & Tinikashvili, David & Khomeriki, Irma. (2013). INTERCULTURAL EDUCATION RESEARCH IN PRIMARY GRADES OF GEORGIA. Jajandze, L. (Elene). (2022). Practices of Submersion Education and Readiness of Teachers to Teach in a Culturally Diverse Classroom on the Case of Georgia. International Journal of Multilingual Education, (20), 1-13. Retrieved from კვლამედი, მ. 2021; კულტურათაშორისი კომუნიკაცია მულტიეთნიკურ სამუშაო გარემოში, სადოქტორო დისერტაცია.

23 მასწავლებლის მომზადების საგანმანათლებლო პროგრამა, უმაღლესი განათლების დარგობრივი მახასიათებლები. ხელმისაწვდომია: EQEუმაღლესი განათლების დარგობრივი მახასიათებელი.pdf

შესაბამისად, მრავალფეროვანი სასწავლო გარემოს არსებობის პირობებში, რელიგიური/ინტერრელიგიური კომპეტენციების კვლევა, როგორც იდენტობისა და დემოკრატიული კულტურის ნაწილი და მრავალფეროვან საზოგადოებაში ქმედების ორიენტირი, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პედაგოგებში.

მოქმედი პედაგოგებისაგან განსხვავებით, ჯერჯერობით შესწავლილი არ არის მასწავლებელთა მომზადების ერთწლიანი პროგრამის მონაწილეთა ინტერკულტურული ან ინტერრელიგიური კომპეტენციები.

ამ პროგრამის მიზანია, მოამზადოს ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საბაზო და საშუალო საფეხურის მასწავლებელი, რომელიც იზიარებს სახელმწიფოებრიობისა და დემოკრატიის პრინციპებს, კულტურის ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებს. შესაბამისი დარგობრივი მახასიათებლის მიხედვით, პროგრამის კურსდამთავრებული უნდა მოქმედებდეს მოსწავლის ინდივიდუალური საჭიროებებისა და ინტერესების გათვალისწინებით, ავლენდეს მრავალფეროვნებისადმი მიმდებლობასა და მაღალ ინტერკულტურულ მგრძნობელობას.²⁴

წინამდებარე კვლევა დაგვეგმეთ ამ პროგრამის სტუდენტების, მომავალი მასწავლებლების რელიგიური და ინტერრელიგიური კომპეტენციების შესასწავლად, რომელთაგან ზოგიერთი ამჟამადაც მოქმედი მასწავლებელია კერძო თუ საჯარო სკოლაში, ხოლო ზოგი უახლოეს მომავალში უკვე აქტიურად დაიწყებს პედაგოგიურ საქმიანობას.

24 მასწავლებლის მომზადების საგანმანათლებლო პროგრამა, უმაღლესი განათლების დარგობრივი მახასიათებლები. ხელმისაწვდომია: EQEუმაღლესიგანათლებისდარგობრივიმახასიათებელი.pdf

კვლევის მიზანი

კვლევის მიზანია მასწავლებელთა მომზადების ერთწლიანი პროგრამის (60 კრედიტიანი) სტუდენტთა რელიგიური და ინტერრელიგიური კომპეტენციების/მგრძნობელობის შესწავლა.

კვლევის ფარგლებში, მიზნიდან გამომდინარე, გამოიკვეთა შემდეგი საკვლევი კითხვები:

- 1) რამდენად შეუძლიათ მომავალ პედაგოგებს საკუთარი და განსხვავებული კულტურისა და რელიგიის შეცნობა და კრიტიკული გააზრება?
- 2) როგორია მათი ღირებულებები რელიგიური მრავალფეროვნების, სამართლიანობისა და თანასწორობის თვალსაზრისით?
- 3) როგორია მათი დამოკიდებულება რელიგიური განსხვავებულობისა და რწმენა-წარმოდგენების მიმართ?
- 4) როგორია მომავალი პედაგოგების მზაობა კლასში რელიგიური მრავალფეროვნების მართვის თვალსაზრისით?

კვლევის ამოცანები

კვლევის მიზნისა და საკვლევი კითხვებიდან გამომდინარე, კვლევას აქვს შემდეგი ამოცანები:

- შეისწავლოს, რამდენად იცნობენ რესპონდენტები საკუთარი და განსხვავებული რელიგიების მნიშვნელოვან ასპექტებს და რამდენად მოიაზრებენ რელიგიას, როგორც იდენტობის ერთ-ერთი წყაროს როლს პიროვნული განვითარების პროცესში.
- აჩვენოს, როგორია მათი ღირებულებები რელიგიური მრავალფეროვნების, სამართლიანობისა და თანასწორობის თვალსაზრისით.

- ღირებულებების გამოკვეთისა და ანალიზიდან გამომდინარე აჩვენოს, როგორია მათი დამოკიდებულება რელიგიური განსხვავებულობისა და რწმენა-წარმოდგენების მიმართ.
- გააანალიზოს, რამდენად ფლობენ მასწავლებელთა მომზადების ერთწლიანი პროგრამის პედაგოგები კლასში რელიგიური მრავალფეროვნების მართვის უნარებს.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის ჩასატარებლად გამოყენებულია თვისებრივი მეთოდები. ამასთან, სტატიის გარკვეული ნაწილი მოიცავს სამაგიდე კვლევასა და მეორეული მასალების დამუშავებას საკვლევი კონტექსტის გასააზრებლად და შერჩევის რელევანტურად განსახორციელებლად.

თვისებრივი კვლევა, რომელიც ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ფოკუსგუფების ინტერვიუებს გულისხმობს, შევარჩიეთ კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, ვინაიდან კვლევის ეს მეთოდი ფოკუსირებულია კვლევის შეკითხვის საპასუხოდ, კონტექსტური ანალიზის ფარგლებში საკითხის სიღრმისეული გააზრებისათვის.²⁵ თვისებრივი კვლევის მიზანია უპირველესად ინდივიდების კულტურის, რწმენისა და ღირებულებების, ადამიანური გამოცდილებისა და პრაქტიკის უკეთესად გაგება და, ამასთან, ამ გამოცდილების აღწერისათვის რელევანტური თეორიების შემუშავება²⁶.

25 Babbie, E. (2008), *The Basics of Social Research*, Fourth Edition, Chapman University.

26 Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/qualitative-inquiry-and-research-design/book246896>

კვლევის ინსტრუმენტები

კვლევის ჩასატარებლად შემდეგი ინსტრუმენტები გამოვიყენეთ: სამაგიდე კვლევა, მეორადი მონაცემების ანალიზი და მასწავლებელთა მომზადების ერთწლიანი პროგრამის სტუდენტთა ფოკუსჯგუფები.

- 1) სამაგიდე კვლევის ფარგლებში განხორციელდა ინტერკულტურული, რელიგიური და ინტერრელიგიური კომპეტენციების შესახებ კვლევების, ასევე განათლების პოლიტიკის დოკუმენტებისა და პოლიტიკის ანგარიშების ანალიზი. გავაანალიზეთ კანონი ზოგადი განათლების შესახებ, ეროვნული სასწავლო გეგმის ნაწილი, საგნობრივი სტანდარტები, მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი და ეთიკის კოდექსი, ისევე როგორც შვეიცარიაში სახელმწიფო დამცველის, შერიგებისა და თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის ყოველწლიური ანგარიშები და მასწავლებელთა მომზადების პროგრამები.
- 2) კვლევის ფარგლებში დავამუშავეთ მასწავლებელთა განათლების პროგრამის დარგობრივი მახასიათებლები, კვლევისათვის შერჩეული უნივერსიტეტების პროგრამები და საგნობრივი სილაბუსები.
- 3) ფოკუსჯგუფები მასწავლებელთა მომზადების ერთწლიანი პროგრამის სტუდენტებთან: კვლევის ფარგლებში ჩავატარეთ 5 ფოკუსჯგუფი, თითო ფოკუსჯგუფი თითოეულ საკვლევ უნივერსიტეტში. ფოკუსჯგუფებში სულ 53 სტუდენტი მონაწილეობდა (38 მონაწილე ქალი და 15 მამაკაცი), 14 სტუდენტი ისტორიის, 7 ქართულის ენისა და ლიტერატურის, ხოლო 32 სტუდენტი სამოქალაქო განათლების მიმართულებიდან შეირჩა. პროგრამის განმახორციელებელი უნივერსიტეტიდან შემდეგი პრინციპით: თითოეული უნივერსიტეტი უნდა ყოფილიყო მეტ-

ნაკლებად რელიგიურად მრავალფეროვან გეოგრაფიულ გარემოში. ორი უნივერსიტეტი შეირჩა დედაქალაქში, ხოლო დანარჩენი სამი უნივერსიტეტი საქართველოს სამ სხვადასხვა რეგიონში. თითოეული ფოკუსგუფი ჩატარდა ფიზიკურ გარემოში, გაკეთდა ფოკუსგუფების აუდიოჩანაწერები, მომზადდა და გაანალიზდა ტრანსკრიპტები. მასწავლებელთა ფოკუსგუფის პროტოკოლი შემუშავდა კვლევის თეორიული ჩარჩოს გათვალისწინებით და ის მოიცავს შეკითხვებს, რომლებიც ოთხი ძირითადი მიმართულებითაა გაშლილი. ეს მიმართულებებია: 1) ცოდნა და კრიტიკული გააზრება; 2) ღირებულებები; 3) დამოკიდებულებები; 4) უნარები.

კვლევის ლიმიტები და შეზღუდვა

კვლევას ჰქონდა გარკვეული სახის შეზღუდვები. კვლევის ფარგლებში შევისწავლეთ რესპონდენტთა დამოკიდებულებები რელიგიური განსხვავებულობისადმი, მზაობა სასკოლო მრავალფეროვნების მართვისა და თანაბარი განათლების უზრუნველყოფისათვის, თუმცა არსებული სრულყოფილად ვერ განსაზღვრავს რესპონდენტთა ინტერრელიგიურ და რელიგიურ კომპეტენციებს. შესაბამისი კომპეტენციების ანალიზისა და შეფასებისათვის შესაძლებელი იყო აგრეთვე სხვა ისეთი დამატებითი ინსტრუმენტების გამოყენებაც, როგორებიცაა, მაგალითად, სპეციფიკური, სტრუქტურირებული კითხვარის, ან პრობლემის გადაჭრის ტექნიკაზე დაფუძნებული ანალიტიკური ინსტრუმენტის გამოყენება. ამგვარი ტიპის ინსტრუმენტების გამოყენება დამატებით ადამიანურ და ფინანსურ რესურსებს უკავშირდება და, ამასთან, უფრო ფართომასშტაბიანი კვლევისათვისაა რელევანტური. შესაბამისად, გემოთ მოცემული განმარტება კვლევის ინსტრუმენტის შერჩევასთან დაკავშირებით სრულად იძლევა პასუხს წინამდებარე კვლევის მიზანზე.

კვლევის ფარგლებში განსაზღვრული შერჩევა საშუალებას

იძლეოდა უნივერსიტეტების და რეგიონების ჭრილში გაგვე-
ანალიზებინა მონაცემები, რაც, ამავე დროს, მოგვცემდა
საუნივერსიტეტო პროგრამების შინაარსისა და სტუდენტთა
კომპეტენციების ურთიერთკავშირის ჩვენების საშუალებასაც,
თუმცა, კვლევის საკითხის სენსიტიურობისა და რესპონ-
დენტთა ანონიმურობის დაცვის პრინციპიდან გამომდინარე,
კვლევაში მონაწილე უნივერსიტეტების იდენტიფიცირებისა-
გან თავს შევიკავებთ.

თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ დასახელებული შეზღუდვები
კვლევის შედეგებზე გავლენას არ ახდენს, ვინაიდან არსებუ-
ლი მიგნებების ანალიზი მნიშვნელოვანია, მომავალ და მო-
ქმედ მასწავლებელთა რელიგიური კომპეტენციების განვი-
თარების თვალსაზრისით. ხოლო კვლევის შედეგების განზო-
გადება საქართველოში არსებულ მასწავლებელთა მომზა-
დების პროგრამების სტუდენტებზე ჩვენი მიზანი არ ყოფილა.

მონაცემთა შეგროვება და ანალიზი

კვლევის ფარგლებში მეორეულ და პირველად მონაცემთა
შეგროვება განხორციელდა 2024 წლის მარტიდან 2024 წლის
აპრილის ჩათვლით. თვისებრივი კვლევის მონაცემებით მო-
მზადდა აუდიოჩანაწერების ტრანსკრიპტული ვერსიები და
გაანალიზდა ევროსაბჭოს დემოკრატიულ კულტურაში მოქა-
ლაქეების ეფექტური მონაწილეობისათვის შექმნილი კომპე-
ტენციათა კონცეპტუალური მოდელის ²⁷ თეორიულ ჩარჩოზე
დაყრდნობით.

ფოკუსგუფების აუდიოვერსიების ტრანსკრიპტებად ქცევისა-
თვის რომელიმე სპეციალური პროგრამა არ გამოყენებულა,

27 დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები - ერთად ცხოვრება კულტურულად
მრავალფეროვან დემოკრატიულ საზოგადოებებში, 2017 წელი, ISBN 978-92-
871-8237-1. ევროპის საბჭო.

ტრანსკრიპტებად ქცევის პროცესი განხორციელდა მკვლევრის მიერ მყისიერი და სიტყვასიტყვითი ტრანსკრიფციის მიდგომის გამოყენებით. ტრანსკრიპტებად ქცეული მონაცემების კოდირება შემდეგნაირად განხორციელდა: ფოკუსჯგუფებისა და ინტერვიუების მონაწილე რესპონდენტებს მიენიჭათ კოდები. კოდირებული მონაცემები გაანალიზდა შესაბამის დებულებებსა და თემებზე რესპონდენტთა გარკვეული რაოდენობის მხრიდან მსგავსი პასუხების გამოვლენის, მონაცემთა დაჯგუფებისა და ტენდენციებად წარმოდგენის პროცესში.

**კვლევის ანალიტიკური ჩარჩო: დემოკრატიული
კულტურის კომპეტენციები-თანაცხოვრება რელიგიურად
მრავალფეროვან გარემოში**

კულტურულად, რელიგიურად და ენობრივად მრავალფეროვან გარემოში მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის, რაც საქართველოსთვის ბუნებრივი მახასიათებელია განსხვავებული ეთნიკური შემადგენლობიდან გამომდინარე, მოქმედ და მომავალ პედაგოგებს განვითარებული უნდა ჰქონდეთ დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები. მასწავლებლები კი, როგორც სანიმუშო მოდელები ფორმალური განათლების სანყის და ამავედროულად ყველაზე ხანგრძლივ პერიოდში, მნიშვნელოვან, ბეგავლენის მქონე აქტორებს წარმოადგენენ როგორც უშუალოდ მოსწავლეების, ასევე მთელი საზოგადოებისათვის.

1954 წელს ევროსაბჭომ მიიღო კულტურული კომპეტენციების კონვენცია, რომელიც გაზრდილი მიგრაციის, დაჩქარებული გლობალიზაციის კვალდაკვალ გაფართოვდა, განვითარდა და 2016 წელს საბოლოო რედაქციით გამოიცა, როგორც დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციების დოკუ-

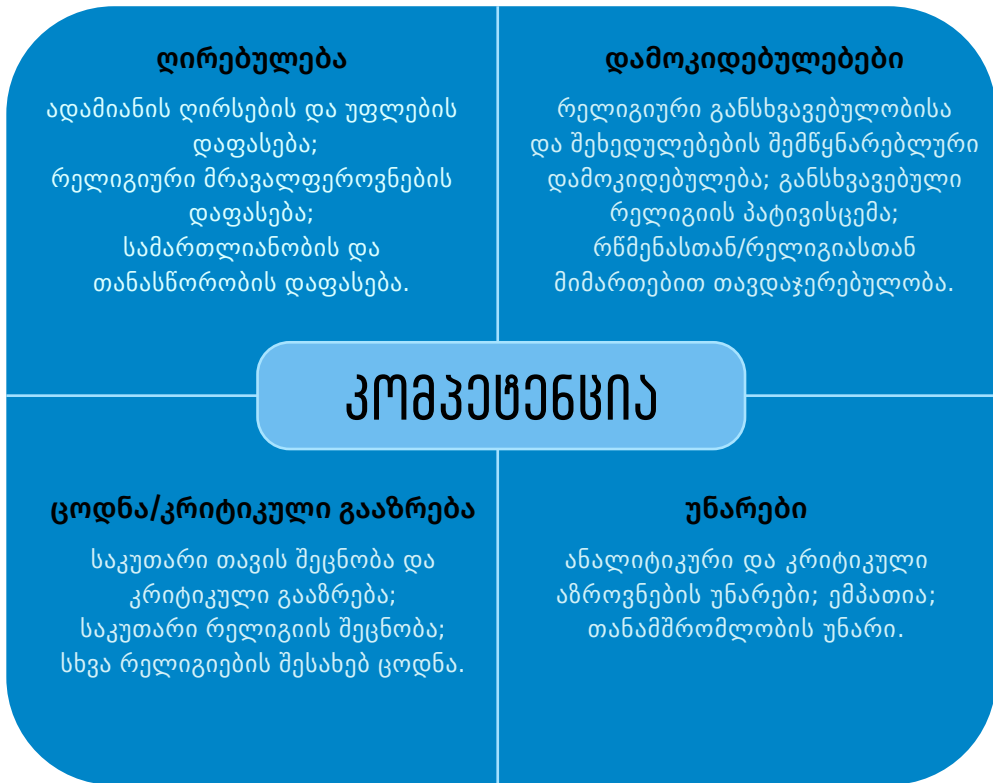
მენტი.²⁸ მისი მიზანია, განათლებაზე პასუხისმგებელ პირთა აღჭურვა იმ ძირითადი კომპეტენციებით, რის დახმარებითაც ისინი შეძლებენ, მოსწავლეებს ასწავლონ, როგორ იცხოვრონ მშვიდობიანად მრავალფეროვან საზოგადოებაში.

1999 წლიდან საქართველო ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყანაა, რაც გულისხმობს, რომ ის იზიარებს საბჭოს საერთო ღირებულებებს და ემსახურება ქვეყანაში დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის განმტკიცებას. ევროპის საბჭოს დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციების დოკუმენტის ხედვა ასევე გაზიარებულია საქართველოს განათლების სამინისტროს მხრიდან და მშობლიურ ენაზე ხელმისაწვდომია საქართველოში როგორც მოქმედი პედაგოგების, ისე სხვა დაინტერესებული პირებისათვის.²⁹

ევროპის საბჭოს დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციათა დოკუმენტის (2017) შესაბამისად, ცოდნა/კრიტიკული გააზრება, ღირებულებების, დამოკიდებულებებისა და უნარების ერთობლიობა ქმნის კომპეტენციას. კომპეტენციის აღქმა წარმოდგენილია ერთ სიბრტყეზე, რაც გულისხმობს, რომ თითოეული გემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორი თანაბრად მნიშვნელოვანი და თანადროულად განვითარებადია სასწავლო პროცესში. კომპეტენციის გააზრების ამ თეორიაზე დაყრდნობით შევიმუშავეთ კვლევის შედეგების ანალიტიკური ჩარჩო, რომელიც კონკრეტულად ერთი კულტურული ცვლადი რელიგიური/ინტერრელიგიური კომპეტენციების ანალიზს ისახავს მიზნად.

28 დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები - ერთად ცხოვრება კულტურულად მრავალფეროვან დემოკრატიულ საზოგადოებებში, 2017 წელი, ISBN 978-92-871-8237-1. ევროპის საბჭო.

29 დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები - ერთად ცხოვრება კულტურულად მრავალფეროვან დემოკრატიულ საზოგადოებებში, 2017 წელი, ISBN 978-92-871-8237-1. ევროპის საბჭო.

კვლევის შედეგების ანალიზი და დისკუსია

ღირებულებები

მასწავლებელთა მომზადების პროგრამის მონაწილეთა კვლევამ სასწავლო-საგანმანათლებლო პროცესის ღირებულებით ნაწილში აჩვენა, რომ რესპონდენტთა აბსოლუტურ უმეტესობას ადამიანის დაფასება და სიყვარული უმთავრეს ღირებულებად მიაჩნია. აღსანიშნავია, რომ რესპონდენტთა ნაწილისათვის ამ ღირებულების ჩამოყალიბება ასოცირდება მანამდე არსებული და აქტუალური ღირებულებების გარდაქმნის, ცვლილების შედეგად, ხოლო მეორე ნაწილისათვის, პირიქით, ჰუმანური ღირებულება აღიქმება ამოსავალ წერტილად, რომელიც განშტოებების მსგავსად აძლევს მათ სამოქმედო მიმართულებებს.

ასევე, რესპონდენტთა უმრავლესობამ მოყვასის სიყვარულ-

თან ერთად, პატიება და თანასწორობა, მათი საკუთარი რელიგიის მრწამსიდან გამომდინარე, მკაფიოდ მნიშვნელოვან ღირებულებებად დაასახელა. თუმცა იგივე რესპონდენტები, დეკლარირებული ღირებულებები მსჯელობის დროს დამოკიდებულებებში ნაკლებად ვლინდებოდა. მაგალითად, თანასწორად მოპყრობის აუცილებლობა განსხვავებული მრწამსის მქონე მოსწავლის მიმართ ყველა რესპონდენტის მიერ მთავარ ღირებულებად დასახელდა ინტერრელიგიური ურთიერთობების ჭრილში. მაგრამ ამ ღირებულებას ეწინააღმდეგებოდა რესპონდენტთა უმრავლესობის დამოკიდებულება - ისინი უპირატესობას ანიჭებდნენ მართლმადიდებლობას და მართლმადიდებლების ან საკუთარი ეთნიკური ჯგუფის მიმართ მეტი მიმღებლობით გამოირჩეოდნენ.

კვლევამ ცალსახად გამოკვეთა სტიგმატიზაციის მაგალითები, არარელიგიური წესით მცხოვრები, ან განსხვავებული რელიგიური მრწამსის მქონე ადამიანების მიმართ.

„თავად ვიყავი ამ უთანასწორო დამოკიდებულების მაგალითი. არ ვიყავი მონათლული. მე ვგრძნობდი, რომ არ ვიყავი ისეთი, როგორც სხვები. ისეთივე ქრისტიანი, როგორც სხვები. სოციალური ახდენდა ჩემზე გავლენას და ვგრძნობდი წნეხს. მერე მონათვლა გადავწყვიტე“ - გვიყვება რესპონდენტი, რომელიც ქრისტიანულ, მაგრამ ნაკლებად რელიგიურ ოჯახში გაიზარდა, და გვიან, ზრდასრულ ასაკში მოინათლა ქრისტიანული წესით.

აღსანიშნავია, რომ ღირებულებების ნაწილის განხილვისას რესპონდენტთა დიდი ნაწილი მართლმადიდებლობას უშუალოდ უკავშირებდა ეროვნულ იდენტობასა და ღირებულებას. უფრო მეტიც, რამდენიმე რესპონდენტს მიაჩნდა, რომ მართლმადიდებლობა სახელმწიფო რელიგიაა და ეს კავშირი იდენტობასთან, შესაბამისად, ლოგიკური. ეს გვაპარაუდებინებს, რომ რესპონდენტთა დამოკიდებულება ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ხედვების თვალსაზრისით ეთნოცენტრულია.

რადგან ღირებულებების განვითარება დიდწილად უკავშირდება ცოდნისა და გამოცდილებების დაგროვებას, ინფორმაციის კრიტიკულად გააზრებას, ინტერრელიგიური კომპეტენციის საკითხის ამ ჭრილში შესწავლამ მოგვცამნიშვნელოვანი მიზეზმდეგობრივი კავშირების დანახვის და მასზე მსჯელობის საშუალება, რაც მომავალი მასწავლებლების ღირებულებებსა და დამოკიდებულებებზე გავლენასაც უსვამს ხაზს.

ცოდნა/კრიტიკული გააზრება

კვლევის ფარგლებში ჩატარებულმა ფოკუსგუფებმა აჩვენა, რომ რესპონდენტების უმეტესობა, მიუხედავად იმისა, მიიჩნევს თუ არა თავს რელიგიურ ადამიანად, მაინც საკუთარი იდენტობის ნაწილად მოიაზრებს რელიგიას და ამას ხსნის მისი გამომხატველობითი ელემენტების: ტრადიციების, სიმბოლოებისა და წეს-რიტუალების ზოგადი ცოდნითა და თანამონაწილეობის პრაქტიკით. კვლევის პროცესში პრაქტიკულად არ დაგვიფიქსირებია რესპონდენტი, რომელიც სრულიად არ იცნობდა საკუთარ რელიგიას/მრწამსს, ან არ აღიარებდა მას.

ფოკუსგუფის ფარგლებში ვიკვლიეთ რესპონდენტთა მეხსიერებითი გამოცდილება განსხვავებულთან, უცხო რელიგიასთან შეხვედრის კონტექსტში. რესპონდენტების მხოლოდ მცირე ნაწილს არ ჰქონდა გამოცდილება უცხო რელიგიური მრწამსის აღმსარებელთან ურთიერთობისა, უმეტესი ნაწილი კი მეხსიერებაში აღიდგენდა იმ გამოცდილებებს, რომელთაც მათ პიროვნებაზე, მათ მსოფლმხედველობაზე გავლენა მოახდინეს. კვლევის ამ კონკრეტულმა მიმართულებამ საინტერესო მიგნებამდე მიგვიყვანა. კერძოდ, რესპონდენტები მიუთითებენ, რომ მას შემდეგ, რაც უკეთ შეისწავლეს საკუთარი რელიგია, მით უფრო მეტად შეეცვალათ დამოკიდებულება ყოველდღიურობაში გავრცელებული რელიგიური რიტუალების ავთენტურობის მიმართ, დაინახეს მეტი მსგავსება თუ განსხვავება და კრიტიკულად შეხედეს ზოგადად რელი-

გის ტრადიციული გამომხატველობის ფორმათა ცვალებადობასა თუ უცვლელობას შორის.

რესპონდენტები, რომლებიც ამ შეხედულებებს გვიზიარებდნენ, მკაფიოდ უსვამენ ხაზს იმას, რომ მათი რწმენა არ შესუსტებულა კრიტიკულად გაცნობიერების პროცესში, თუმცა, მათი მიმღებლობა ზოგადად ადამიანების, ასევე განსხვავებული ტრადიციების მქონე ადამიანების მიმართ გაიზარდა, რაც ცალსახად დადებითი ფაქტია და სავარაუდო კორელაცია ცოდნას, კრიტიკულ გააზრებასა და მიმღებლურ დამოკიდებულებათა ჩამოყალიბებას შორის.

მიუხედავად იმისა, რომ კვლევის მიზანი არ ყოფილა რესპონდენტების რელიგიური მრწამსის დადგენა, უფრო მეტიც, ეს როგორც მგრძნობიარე და პირადული საკითხი, ინტერვიუს პროტოკოლის მიხედვითაც არ გულისხმობდა იდენტიფიცირებას, პიროვნული იდენტობის კრიტიკულად გააზრების ჭრილში რესპონდენტებმა საკუთარი სურვილით დაასახელეს საკუთარი რელიგიური კუთვნილება. ვინაიდან ცალსახად გამოიკვეთა რესპონდენტთა გაცხადებული მრწამსი, სტატიის შემდეგ ნაწილში რელიგიური მიკუთვნებულობის ჭრილშიც შევძლებთ ზოგიერთი მიგნების განხილვას.

ქრისტიანი რესპონდენტების შემთხვევაში რელიგიური ცნობიერების ამაღლების წყაროებად სახელდებოდა ძირითადად ეკლესია, შემდგომ ოჯახი, ისტორიის მიმართულების სტუდენტებთან - საუნივერსიტეტო კურსი რელიგიების ისტორიის შესახებ. მხოლოდ ორ შემთხვევაში მიუთითეს რესპონდენტებმა, რომ თავად დაინტერესდნენ და წიგნების დახმარებით გათვითცნობიერდნენ ამ საკითხში.

საკუთარი რელიგიის შესახებ ცოდნის გავრცელების მნიშვნელოვან წყაროდ დასახელდა დასავლეთ საქართველოში მცხოვრებ/ან იქაური წარმოშობის რესპონდენტებთან სკოლის პერიოდში ჩატარებული რელიგიის გაკვეთილები, რომელიც ქრისტიანული მრწამსის სწავლებას გულისხმობდა.

ინტერვიუების პროცესში ასევე გამოვარკვიეთ, რომ რესპონდენტების დიდი ნაწილი, საკუთარის გარდა, სხვა რელიგიის შესახებ ძალიან მწირ ინფორმაციას ფლობს. ამ თვალსაზრისით განსხვავება დავაფიქსირეთ მუსლიმ და ქრისტიან რესპონდენტთა შორის, კერძოდ, მუსლიმებს ჰქონდათ უფრო მეტად სიღრმისეული ცოდნა საკუთარი რელიგიის შესახებ, ვიდრე ქრისტიან რესპონდენტებს.

სხვა/უცხო რელიგიებისა და რწმენების შესახებ უფრო ფართო ცოდნას ვხვდებით რესპონდენტთა ორ ჯგუფთან: ისტორიკოსებთან, რომელთაც ზოგადი, საუნივერსიტეტო ცოდნა აქვთ სხვადასხვა რელიგიურ მიმდინარეობაზე და ასევე მუსლიმ სტუდენტებთან, რომლებიც ძირითადად შემოიფარგლებიან აბრაამისეული რელიგიების ზოგადი ცოდნით, უფრო მეტად კი ქრისტიანობის ისტორიითა და ძირითადი პრინციპებით.

რესპონდენტების დაახლოებით ნახევარს სხვა რელიგიის შესახებ აქვს საბაზისო ინფორმაცია, რომელიც შეიძლება ყოველდღიურ წეს-ჩვეულებებში გამოიხატებოდეს და ეს ცოდნა უმეტესად განსხვავებული მრწამსის მქონე ადამიანთან ურთიერთობის გამოცდილებას ეფუძნება და ყველა შემთხვევაში მიმღებლობის გაზრდით სრულდება:

„გადავწყვიტე გავცნობოდი იალოვლების [იეჰოვას მოწმეების] ლიტერატურას, იმ ინტერესით, თუ რა ეწერა იქ ისეთი, რასაც ასე უფრთხოდა ამდენი ხალხი... არაფერი საშიში, მგონია ნაკითხული რომ ჰქონოდათ ეს წიგნები, აღარ იქნებოდნენ ასეთი დაცინვის ობიექტები იალოვლები... ხალხს ჰგონია, რომ მისია აქვთ დავალებული. და არა რწმენა... მე ახლა ვიცი, მათაც სწამთ და მეც, სხვადასხვანაირად...“ - გვიყვება ერთ-ერთი რესპონდენტი ქალი.

აქვე ხაზი უნდა გავუსვათ კვლევის იმ მიგნებას, რომ ადამიანები, რომლებიც კარგად იცნობდნენ საკუთარ რელიგიას, ასევე

ავლენდნენ გარკვეულ ცოდნას სხვა რელიგიების მიმართაც და თავდაჯერებულობას გამოცდილებების გაზიარებისას. ხოლო რესპონდენტები, რომლებიც საკუთარ რელიგიურ წესჩვეულებებს და ფუნდამენტურ პრინციპებსაც არ იცნობდნენ, გამოხატავდნენ უხერხულობისა და დისკომფორტის შეგრძნებას განსხვავებულთან შეხვედრის გამოცდილებების გახსენებისას:

„არასოდეს ვყოფილვარ სინაგოგაში, მეჩეთში, რადგან მაქვს უხერხულობის გრძნობა. არა ჩემი რელიგიის მიმართ, არამედ იმათი: მეშინია, ისე რომ ვერ მოვიქცე, როგორც საჭიროა... რაიმე ტიპის შეურაცხყოფა არ მივაცენო ჩემი საქციელით. არ ვიცი, როგორ მოვიქცე, მაგალითად, მეჩეთში“. - გვიზიარებს რესპონდენტი.

ცოდნა რელიგიური უმცირესობების უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ

რელიგიური კომპეტენციების შეფასების მიზნიდან გამომდინარე, კვლევის ფარგლებში ჩვენთვის ასევე საინტერესო იყო რესპონდენტთა კრიტიკული ხედვებისა და უნარების შესწავლაც, რაც რელიგიურ ცნობიერებაზე ან საქართველოს რელიგიური მრავალფეროვნების ცოდნაზე უნდა ყოფილიყო დაფუძნებული.

კვლევამ აჩვენა, რომ გამოკითხულთა დიდ ნაწილს ნაკლებად აქვს ინფორმაცია რელიგიური უმცირესობების უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ საქართველოში. უფრო მეტიც, უმეტესობას ღრმად სწამს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა თანასწორად ექცევა რელიგიურ უმცირესობებს. შესაბამის არგუმენტებად ისინი თავსაბურავით სიარულს, სხვადასხვა აღმსარებლობის ტაძრების არსებობასა და ლოცვის პროცესში ხელის არ შეშლას განიხილავენ.

რესპონდენტთა მხოლოდ მცირე ნაწილი საუბრობს მეტნაკლებად ღიად რელიგიური უთანასწორობის გამოვლინებებზე, როგორც საკანონმდებლო, ისე ყოველდღიური გამოცდილების მაგალითებით.

განსხვავებული რელიგიური დენომინაციების მიმართ საკანონმდებლო და მისი აღსრულების პრაქტიკის საკითხისადმი კრიტიკულ მსჯელობას გამოკითხულ მასწავლებელთა უმეტესობამ თავი აარიდა. მათი ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ „არავინ არ უკრძალავს და ხელს უშლის ვინმეს ლოცვაში“ და ვერ იხსენებენ რელიგიური ნიშნით უთანასწორო, დისკრიმინაციულ ან არასამართლიანი მოპყრობის შემთხვევებს, მით უფრო „საქართველოს გააჩნია ტოლერანტული დამოკიდებულებების მრავალწლიანი ისტორია“, ხოლო მეორე ნაწილი მიუთითებს, რომ არ მიესალმება არანაირ დისკრიმინაციას რელიგიის ნიშნით, თუმცა, თავს იკავებენ არსებული პრაქტიკების განხილვისა და მათზე კრიტიკული მსჯელობისაგან.

კვლევის ფარგლებში ჩატარებული ხუთი ფოკუსჯგუფიდან, მხოლოდ ერთში იმყოფებოდნენ განსხვავებული რელიგიის, კერძოდ კი მუსლიმი რესპონდენტებიც მართლმადიდებელ ქრისტიანებთან ერთად და აღსანიშნავია, რომ არც მათ გამოუხატავთ კრიტიკული დამოკიდებულება ან შეფასება რელიგიური განსხვავებულობის ნიშნით უთანასწორობის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ იმავე ჯგუფში მართლმადიდებლური მრწამსის მქონე რესპონდენტებმა ღიად გახსნეს კრიტიკული დისკუსია საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული შეზღუდვებისა და უთანასწორობის გამოვლინებების შესახებ.

რელიგიური დღესასწაულებითა და უქმე დღეებით
სარგებლობა

უმცირესობას მიკუთვნებული რელიგიის წარმომადგენლები თვალშისაცემ უთანასწორობად ასახელებდნენ იმ ფაქტს, რომ საქართველოში სხვადასხვა აღმსარებლობის დასაქმებულები და სტუდენტები სრულფასოვნად ვერ აღნიშნავენ საკუთარ რელიგიურ დღესასწაულებს და ვერ სარგებლობენ უქმე დღეებით.

კანონმდებლობა დისკრიმინაციულია და ის არ აძლევს შესაძლებლობას რელიგიურ უმცირესობებს, ისარგებლონ უქმე

დღეებით. რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნა და უქმე დღეებით სარგებლობა კი, რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების ფუნდამენტური უფლების ნაწილია.

„ეს მართლაც იწვევს ჩემში უსამართლობის განცდას. მე არ ვამბობ, რომ ჩვენი დღესასწაულიც გამოცხადდეს უქმედ, მერე კიდევ სხვას მოუნდება. რამდენი რელიგიაა საქართველოში, ხომ? მაგრამ ალბათ იქნება გამოსავალი. როგორ ხდება ეს ევროპის ქვეყნებში? ხომ შეიძლება გავიზიაროთ...“ - გვეუბნება ჩვენი ერთ-ერთი მუსლიმი რესპონდენტი.

კონტექსტისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს შრომის კოდექსის მიხედვით, უქმე დღეებად განსაზღვრულია 13 დღესასწაული (დღეების მიხედვით - 17 უქმე დღე), საიდანაც მხოლოდ 6 უკავშირდება საერო მნიშვნელობის მოვლენებს, დანარჩენი კი, ექსკლუზიურად მართლმადიდებლური ქრისტიანული დღესასწაულებია. საქართველოში მცხოვრები სხვა რელიგიური და ეთნიკური თემების კულტურული და რელიგიური დღესასწაულები უგულებელყოფილია.³⁰

„საქართველოს შრომის კოდექსის“ მიხედვით, დასაქმებულს შეუძლია, დადგინილი უქმე დღეების ნაცვლად, მოითხოვოს სხვა უქმე (დასვენების) დღეები, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს ხელშეკრულებით იქნება გათვალისწინებული. რელიგიურ უმცირესობებს მხოლოდ ამ ზოგადი ხასიათის წესით სარგებლობა შეუძლიათ. ამ შემთხვევაში, არსებული უქმე დღეების ნაცვლად სხვა დასვენების დღის მოთხოვნა, შრომით ხელშეკრულებასა და დამსაქმებლის კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული, რაც დასაქმებულს შესაბამის გარანტიებს ვერ უქმნის.³¹ თუმცა კვლევამ აჩვენა, რომ რესპონდენტების

30 რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება საქართველოში (2023), ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი, [/https://tdi.ge/sites/default/files/religiis_tavisupleba_sakartveloshi_2023_tdi.pdf](https://tdi.ge/sites/default/files/religiis_tavisupleba_sakartveloshi_2023_tdi.pdf) გვ.11; <https://tdi.ge/ge/multimedia/religiuri-umciresobebi-ukme-dgeebit-ver-sargebloben>

31 რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება საქართველოში (2023), ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი, https://tdi.ge/sites/default/files/religiis_tavisupleba_sakartveloshi_2023_tdi.pdf გვ.12

უმეტესობას რელიგიური უმცირესობებისათვის უქმე დღეებით სარგებლობაზე ინფორმაცია არ ჰქონდა, მათ შორის არც თავად რელიგიური უმცირესობების წარმომადგენლებს.

აღსანიშნავია, რომ უქმე დღეების მართლმადიდებლურ კალენდარზე მიბმის პრივილეგია საბოლოოდ, ყველა ფოკუსჯგუფში „არცთუ მთლად სამართლიანად“ შეაფასეს იმ რესპონდენტებმაც კი, რომლებიც დისკუსიის დასაწყისში მიიჩნევდნენ, რომ თანასწორად და სამართლიანად ექცევა კანონმდებლობა და საზოგადოება განსხვავებული რელიგიის წარმომადგენლებს.

„რელიგიურ დღესასწაულებზე დასვენების პრივილეგია გვაქვს მხოლოდ მართლმადიდებლებს, სადაც აუცილებლად უნდა დაისვენოს მუსლიმმაც, უნდა ეს თუ არა, ხოლო თავის დღესასწაულზე - ვერასოდეს ისვენებს და ეს თანასწორობა როგორ შეიძლება იყოს?“ - კრიტიკულ დამოკიდებულებას გამოხატავს ქართული ენის მომავალი პედაგოგი.

„გამომხატველობის თვალსაზრისით, ხელს ვუშლით უმცირესობების წარმომადგენლებს ჩვენ, თავად ქრისტიანები. პრაქტიკულად არ ვაძლევთ მათ გამოხატვის საშუალებას, გვიჩნდება სხვა რელიგიის წარმომადგენელთა გამოხატვაზე აგრესია“- ამბობს ერთ-ერთი რესპონდენტი და კონკრეტულ მაგალითებად ასახელებს ქუჩაში, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში, ან საგანმანათლებლო სივრცეებში მუსლიმებისათვის ლოცვის მოუხერხებლობას, იეჰოვას მოწმეების მიმართ აგრესიულ ან დამცინავ დამოკიდებულებას.

რელიგიური ორგანიზაციების დაფინანსება

რესპონდენტების იგივე მცირე ნაწილი, რომელიც რელიგიის ან რწმენის თავისუფლებით სარგებლობისას უთანასწორობას

აკრიტიკებს, პრობლემურად მიიჩნევს დომინანტი რელიგიური ჯგუფისთვის ფინანსური და ქონებრივი პრივილეგიების მინიჭებას.

„პრივილეგიები არ უნდა იყოს რომელიმე რელიგიისათვის. თავდაპირველად ეს გამოიწვევს ჩვენში, მართლმადიდებლებში წინააღმდეგობას, როგორც ხდება ხოლმე, მაგრამ მერე შევეგუებით. ანუ, თუნდაც ავიღოთ ფინანსები...“- გვეუბნება ერთ-ერთი რესპონდენტი.

როგორც აღინიშნა, უთანასწორობაზე საუბრისას, რესპონდენტები მეტწილად რელიგიური უმცირესობების მიერ უქმე დღევებით სარგებლობასა და რელიგიური გაერთიანებების უთანასწორო დაფინანსების მოდელს გულისხმობენ. რესპონდენტთა თითქმის ნახევარი ასევე მიუთითებს საბიუჯეტო დაფინანსების ხარჯვის გამჭვირვალობის საჭიროებაზე. ისინი კრიტიკულად აფასებენ მართლმადიდებელი ეკლესიებისათვის საჩუქრად გადაცემულ მოძრავ და უძრავ ქონებას და მათ აღიქვამენ როგორც „პოლიტიკურ ინდულგენციას, რომელიც შემდგომში მხარდასაჭერად სჭირდება ხელისუფლებას“. რესპონდენტების ნაწილს მიაჩნია, რომ სახელმწიფოს ამგვარი პრაქტიკა მხოლოდ დისკრიმინაციულ გარემოს კი არ უქმნის უმცირესობებს, არამედ რელიგიის არსსაც აკნინებს.

გამოკითხულთა შორის მხოლოდ რამდენიმე რესპონდენტი თვლიდა ცალსახად, რომ „მართლმადიდებლობას ჯერ კიდევ არ გააჩნია სათანადო სტატუსი და ის უნდა გამოცხადდეს ეროვნულ რელიგიად“. თუმცა, რესპონდენტებმა ვერ შეძლეს დაეზუსტებინათ, როგორ ესახებოდათ ამ საკითხის მოგვარება არსებული რელიგიური მრავალფეროვნებისა და დისკრიმინაციის გამორიცხვის გათვალისწინებით.

დამოკიდებულებები

თვისებრივი ინტერვიუს დროს, კრიტიკულ მოსაზრებებთან ერთად, რესპონდენტები ავლენდნენ საკუთარ დამოკიდებულებას, რაც რელიგიური/ინტერრელიგიური კომპეტენციების ფორმირების გამოვლინებითი და შესაბამისად, მნიშვნელოვანი ელემენტია.

ამ თვალსაზრისით, ფოკუსჯგუფების ფარგლებში საკმაოდ საინტერესო მიგნებებს და მიზეზშედეგობრივ კავშირებს დავაკვირდით.

რესპონდენტების დამოკიდებულებები როგორც კონკრეტული რწმენებიდან, ემოციებიდან, გამოცდილებებისა და ცოდნიდან მომდინარე და ღრმა მეხსიერებაში შენახული მყარი შეფასებები, განსხვავდებოდა რეგიონული, ინსტიტუციური, რელიგიური თუ გენდერული კუთვნილების ჭრილში.

საკვლევი საკითხის სენსიტიურობისა და რესპონდენტების ანონიმურობის გარანტიიდან გამომდინარე, ვერ განვიხილავთ რეგიონულ და ინსტიტუციურ ჭრილში დამოკიდებულებებს შორის განსხვავებულობას, რათა არ მოხდეს რეგიონის ან ინსტიტუციის შესაბამისად რესპონდენტთა ჯგუფის იდენტიფიცირება. თუმცა რელიგიური, გამოცდილებითი და გენდერული თვალსაზრისით, შეგვიძლია, უფრო დანვრილებით ვისაუბროთ.

ინტერრელიგიური გამოცდილება

კვლევამ აჩვენა, რომ რესპონდენტები, რომელთათვისაც რელიგიური ცხოვრების წესი მნიშვნელოვანია, უფრო ტოლერანტული დამოკიდებულებით გამოირჩევიან განსხვავებული რწმენის მქონე, თუმცა რელიგიური პრინციპებით მცხოვრები ადამიანის, ვიდრე ათეისტის ან აგნოსტიკოსის მიმართ.

ამასთან, ადამიანებმა, ვისაც ახლობელი ჰყოლია/ჰყავს სხვა რელიგიის წარმომადგენელი, ან თუ გამოცდილება ჰქონია სხვა რელიგიის წარმომადგენელთან ურთიერთობისა, უფრო მეტად მიმღებლური დამოკიდებულებები გამოავლინეს სხვა რელიგიის მქონე ადამიანების მიმართ, ვიდრე იმათ, ვისაც ამის გამოცდილება არასოდეს ჰქონია.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი რესპონდენტი გამოხატავს უმეტესად აბრაამისეული რელიგიების მიმართ სიმპათიებს, და მიიჩნევს, რომ მხოლოდ აბრაამისეული რელიგიებია ნამდვილი რელიგიები, ხოლო დანარჩენი სექტებია. შესაბამისად, დამოკიდებულებაც შედარებით ახალი რელიგიური მიმდინარეობების მიმართ უარყოფითია.

მაგალითად, იეჰოვას მოწმეების მიმართ, ერთ-ერთ რეგიონში მკაფიოდ იგრძნობოდა შედარებით უფრო სტერეოტიპული, დისტანციური ან უარყოფითი დამოკიდებულება.

როგორც ინტერვიუს დროს გამოვარკვიეთ, ზოგიერთი სტერეოტიპული დამოკიდებულება გამონწვეული იყო შიშის ფაქტორით განსხვავებულის მიმართ, ან შიშითა და შფოთვებით გამოხატული დისკომფორტის შეგრძნებით მცდარი ინფორმაციის ქონის გამო.

„სხვა სექტები არა, მაგრამ ბაბიზმი იწვევს ჩემში შიშს, რადგან უარყოფით კონტექსტში გავცანი მას... რომ ისინი ტერორისტულ აქტებს აწყობდნენ. მერე მეტი ინფორმაცია მოვიძიე, მაგრამ მაინც დამრჩა მათ მიმართ გარკვეული შიშის მსგავსი დამოკიდებულება. არ ვიცი, ზუსტ სახელსაც ვერ ვუძებნი, ჩემს დამოკიდებულებას თუ განწყობას...“ - იხსენებს ერთ-ერთი რესპონდენტი.

ეს უკანასკნელი მიგნება შესაძლოა მიგვანიშნებდეს იმაზე, თუ როგორი დიდი გავლენის მოხდენა შეუძლია პირველ შთაბეჭდილებებს და რამდენად ძნელი და ხანგრძლივი შეი-

ძლება იყოს მეხსიერებაში კარგად შენახული შეფასებების გადააზრება და დამოკიდებულებების ცვლა. რესპონდენტებთან ინტერვიუებმა აჩვენა, რომ ეს განსაკუთრებით მაშინაა ძნელი, როდესაც თავდაპირველი შთაბეჭდილება უარყოფითია. მცდელობა, შეიცვალოს ის დადებითისაკენ და ადამიანს ჩამოუყალიბდეს ტოლერანტული დამოკიდებულება, გაცილებით ძნელია და მეტ დროსა და გამოცდილებით ურთიერთობებს მოითხოვს, ვიდრე დადებითი დამოკიდებულების უარყოფითით ჩანაცვლება.

გენდერული ასპექტები

კვლევამ საინტერესო ტენდენცია აჩვენა აგრეთვე გენდერულ ჭრილში დამოკიდებულებების ანალიზისას. ქალი რესპონდენტები უფრო ნაკლებად ავლენდნენ მიმღებლობას განსხვავებული რელიგიის მიმართ, ვიდრე მამაკაცები. მათ უფრო მეტად გამოხატეს შიში და შფოთვა განსხვავებული რელიგიური რიტუალების, ასევე არაცნობიერისა და საკრალურის მიმართ, ვიდრე მამაკაცებმა.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ კვლევის მიზანი მიზეზშედეგობრივი კავშირების დადგენა და კორელაციის გაზომვა არ ყოფილა, მაინც გამოიკვეთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ურთიერთკავშირი: მაგალითად, ის ქალი რესპონდენტები, რომლებიც მიუთითებდნენ, რომ ნაკლებად იცნობდნენ როგორც საკუთარ, ასევე სხვა ნებისმიერ რელიგიას, უფრო მეტად ავლენდნენ დისტანციურ დამოკიდებულებას განსხვავებული მრწამსის ადამიანთან ურთიერთობის გამოცდილებაზე საუბრისას, ისევე როგორც შიშს სხვა რელიგიების მიმართ. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს შიში არ ყოფილა განპირობებული რაიმე საფრთხის მოლოდინით, არამედ ეს რესპონდენტებმა ახსნეს როგორც „შეცდომის დაშვების შიში“.

„არასოდეს ვყოფილვარ მეჩეთში ან სინაგოგაში, არც სხვა ქრისტიანულ ეკლესიაში. მეშინია, რომ არ ვიცი

მათი წესების შესახებ არაფერი, რაიმე შეურაცხყოფა არ მივაყენო მორწმუნეებს.“

„მე არ ვარ დიდად რელიგიური. ამიტომ თავს ვიკავებ ეგეთებთან ურთიერთობისგან, არ მინდა წმინდა თემებს უნებლიედ ცუდად შევცხო... კი, უფრო ეგაა, შეცდომის დაშვების მეშინია“. - გვიზიარებენ რესპონდენტები თავიანთ დამოკიდებულებებს განსხვავებული რელიგიებისა თუ რელიგიური გამოხატულების მიმართ.

დამოკიდებულება მუსლიმი ეთნიკური აზერბაიჯანელების მიმართ

კვლევამ განსხვავებული რელიგიური მრწამსის მქონე ადამიანების მიმღებლობის თვალსაზრისით კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი და ნიშანდობლივი მიგნება გამოავლინა. კერძოდ, ინტერვიუებმა აჩვენა, რომ რესპონდენტების უმეტესობა უფრო მეტად გამოხატავს მიმღებლობას ეთნიკურად ქართველი მუსლიმების მიმართ, ვიდრე საქართველოს მოქალაქე აზერბაიჯანელი მუსლიმების მიმართ და თანადროულად თითქმის ყველა გამოკითხული თავიანთ დამოკიდებულებას ხსნის რელიგიის, როგორც ეროვნული იდენტობის ერთ-ერთ განმსაზღვრელი ფაქტორით. რესპონდენტები ეთნიკური აზერბაიჯანელი მუსლიმების მიმართ მიმღებლობის დაბალ დონეს განმარტავენ ისტორიული გამოცდილებით ფორმირებული სავარაუდო, „განსხვავებული ეროვნული ღირებულებებით“ და ასევე საპირწონედ, დაბალი მიმღებლობით ქართველთა მიმართ.

ამ საერთო სურათისაგან განსხვავებით, ერთ ფოკუსჯგუფში დაფიქსირდა მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება ეთნიკურად ქართველი არამართლმადიდებლების მიმართ, ვიდრე, მაგალითად, ეთნიკურად აზერბაიჯანელების:

„ვერ ვპატიობ ქართველს მუსლიმობას, ან ნებისმიერი რელიგიის ქონას, თუ გავიგებ, რომ ქართველმა რელიგია შეიცვალა“- გვითხრა ერთ-ერთმა რესპონდენტმა.

მიმღებლობის თვალსაზრისით, საინტერესო აღმოჩნდა ასევე ფოკუსგუფების ეთნიკურად ქართველი მუსლიმი რესპონდენტების დამოკიდებულება საქართველოს მოქალაქე აზერბაიჯანელი მუსლიმების მიმართ. კერძოდ, მათ მიუთითეს, რომ თავს უფრო კომფორტულად იგრძნობდნენ არამუსლიმი ქართველების გარემოცვაში, ვიდრე საკუთარი რელიგიური მრწამსის მქონე, თუმცა ეთნიკურად განსხვავებულ თანამოქალაქეებისა. ამ დამოკიდებულების გამომწვევ მიზეზად კი დასახელდა ენობრივი ბარიერი, რომელიც, რესპონდენტების ვარაუდით, მათ ხელს შეუშლიდა, დაემყარებინათ ეფექტიანი კომუნიკაცია და, შესაბამისად, თავი კომფორტულად ეგრძნოთ ურთიერთობაში.

არსებული დამოკიდებულებების პარალელურად, გარკვეულწილად დადებითად შეიძლება მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ აბსოლუტურად ყველა რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ ისინი უპირველესად პიროვნულ მახასიათებლებს აქცევენ ყურადღებას და ვარაუდობენ, რომ ამჟამინდელი წინასწარი, ნაკლებად მიმღებლური დამოკიდებულებები განსხვავებული მრწამსის თუ ტრადიციების მქონე ადამიანების მიმართ მათი უკეთ გაცნობის შემდეგ დადებითად შეეცვლება.

შეჯამების სახით, ფოკუსგუფებიდან ცალსახად ჩანს, რომ მართლმადიდებლობისგან განსხვავებული რელიგიური მრწამსის ადამიანების მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება სჭარბობს დადებითს. ეს გვაზარაუდებინებს აგრეთვე, რომ კვლევის რესპონდენტების უმეტესობა, როგორც მომავალი პედაგოგები, შესაძლოა, ნაკლებად ფლობდეს ინტერრელიგიურ, მრავალფეროვნების მართვის, ინტერკულტურული გარემოს ფორმირების უნარებს.

უნარები

კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ ინტერრელიგიური უნარების ფლობას და მზაობას, ასწავლონ მოსწავლეს საგნობრივი შინაარსი, რომელიც განსხვავებულ რელიგიას ან მათ წარმომადგენლებს ეხებათ, რესპონდენტთა მხოლოდ მცირე რაოდენობა გამოხატავს.

გამოკითხულთა იმ მცირე ნაწილს, რომელიც ავლენს უნარებს, დაინახონ რელიგიები, როგორც საგნობრივი შინაარსის გააზრების ფუნდამენტური ნაწილი, თავად აქვთ ნასწავლი რელიგიების ისტორია საბაკალავრო საფეხურზე, ძირითადად ისტორიის საბაკალავრო პროგრამის ფარგლებში, ან გავლილი აქვთ მასწავლებელთა მომზადების პროგრამაზე ინტერკულტურული განათლების მეთოდებით სწავლების კურსი. იმავე რესპონდენტებთან შეინიშნება განსხვავებული პერსპექტივებით მსჯელობისა და სენსიტიური ისტორიული ფაქტების რელევანტურად მიწოდების ხედვები, მრავალფეროვნების რესურსად დანახვის მცდელობა.

„ჭიჯრას როდესაც ვხსნი ისტორიის გაკვეთილზე, ვფიქრობ, რომ ეს უკეთესია იმ ადამიანმა აგვიხსნას, ვისთვის დაანგარიშების ეს სისტემა უფრო ნაცნობი და ახლობელია. ამით რელიგიური უმცირესობის ინტეგრაციასაც შევუწყობდი ხელს კლასში“. - გვიზიარებს კონკრეტულ მაგალითს ისტორიის მომავალი მასწავლებელი იმის ასახსნელად, თუ როგორ წარმოუდგენია სასწავლო პროცესში რელიგიური მრავალფეროვნების რესურსად ქცევა.

გამოკითხულთა უმეტესობა კი სასწავლო პროცესში რელიგიური საკლასო მრავალფეროვნების არსებობას პრობლემად მიიჩნევს და ვერ ასახელებს მისი მოგვარების სავარაუდო გზებს.

„რელიგიური მრავალფეროვნება შექმნის გამონწევას, რადგან განსხვავებული აზრები შეიძლება ჰქონდეთ. ეს მასწავლებელს შეუქმნის გამონწევას“. - დარწმუნებით გვეუბნება სამოქალაქო განათლების მასწავლებელი, რომელიც ამავდროულად ვარაუდობს, რომ ზოგიერთი თემის „გამოტოვება მოუწევს“.

საერთო დაკვირვებით, რელიგიური მრავალფეროვნების მართვის უნარების განვითარების თვალსაზრისით, ინტერვიუებმა აჩვენა, რომ იმ უნივერსიტეტების სტუდენტები, სადაც მასწავლებლის მომზადების პროგრამაზე ინკლუზიური და ინტერკულტურული განათლების მეთოდების შესახებ აქვთ სასწავლო კურსი ან საბაკალავრო საფეხურზე გავლილი აქვთ რელიგიების ისტორიის პროგრამა, ავლენენ უფრო მეტად თავდაჯერებულ დამოკიდებულებას და უნარებს მრავალფეროვანი სასწავლო გარემოს მართვის თვალსაზრისით, განსხვავებით იმ უნივერსიტეტების სტუდენტებისაგან, რომელთაც პროგრამის ფარგლებში მსგავსი შინაარსის კურსები არ გაუვლიათ.

„მე ვერ ვხვდები, როგორ უნდა ვასწავლო „აბო“ სხვანაირად? რა ვქნა ახლა, ახალი ამბავი გამოვიგონო? დავმალო თუ რა გავაკეთო?“ - ამბობს ქართულის ლიტერატურის მომავალი მასწავლებელი.

„სამოქალაქო განათლება მაინც ისეა დაწერილი, რომ არ გაგვიჭირდება, მაგრამ მაშინ, როცა კლასში ერთი რელიგიის მოსწავლეები არიან. თუ განსხვავებულია, თავად მოსწავლეს შეიძლება გაუჩინდეს კითხვები, რომლებიც უხერხულობას შექმნის. არ ვიცი, მაგ დროს რას ვიზამ. მე ჩემი მხრიდან ვეცდები, არ გავალვივო კონფლიქტი“- გვიზიარებს თავის ხედვას სამოქალაქო განათლების მასწავლებელი.

წამოჭრილ სენსიტიურ საკითხებს განსხვავებულად ხედავენ ის რესპონდენტები, რომელთაც გარკვეული ცოდნა და გამო-

ცდილება აქვთ რელიგიური და ინტერკულტურული განათლების მიდგომების გამოყენების მიმართ:

„...აბოზე“ ვერ დავეთანხმები, რომ არ შეიძლება სხვანაირად. რომ ვუსმენდი, ვფიქრობდი და ხომ შეიძლება მივცე მოსწავლეებს თემა დასაწერად, მაგალითად, აბოს დის დღიური? წარმოვიდგინოთ აბოს ჰყავდა და, როგორ აღწერს ის, რას განიცდის, რა ეჭვები აქვს...“
-/ქართულის მასწავლებელი/

„...აბოს თემა, ეს მოვლენა ქრისტიანებისთვის იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ სულ სიხარულით და გამარჯვების პერსპექტივით ისწავლება. როგორი იყო აბოს საქციელი მისი მეგობრებისთვის, ოჯახისთვის... ისინი ხომ მხარეები იყვნენ. საინტერესო იქნება.“ - /ისტორიის მასწავლებელი/

ამ, ერთ-ერთ ფოკუსკუფში, განხილული თემატური მაგალითიც ნათლად აჩვენებს განსხვავებას მომავალ მასწავლებელთა რელიგიური მრავალფეროვნების მართვის უნარებთან მიმართებით. თუმცა აღსანიშნავია, რომ თითოეული ფოკუსკუფის დისკუსია საბოლოოდ მივიდა იმ ფაზამდე, როდესაც რესპონდენტებმა აღმოაჩინეს, რომ ინტერრელიგიური ცოდნისა და უნარების განვითარების თვალსაზრისით გაცილებით მეტი მუშაობა სჭირდებოდათ, ვიდრე ამას ამ დრომდე გრძნობდნენ.

„აქ იყო კითხვები, რომელზედაც მანამდე არც მიფიქრია. ნეტავ ვინმეს დაესვა, ახლა ვფიქრობ. მეც ხომ მოვიფიქრებდი და შევცვლიდი რაღაცას.“- გულახდილად გვითხრა ქართულის ერთ-ერთმა მასწავლებელმა.

„ჩემი ბავშვობის მეგობარი გამახსენდა. მუსლიმი იყო. თავიდან არ ვიცოდი. მინდოდა გამომეტეხა, თავად არ ამბობდა. პიცა შევუკვეთეთ და მინდოდა იმას ეთქვა:

ღორის ხორცის გარეშე. მერე ვკითხავდი, რატომო. ახლა ვერ ვიხსენებ, როგორ მოხდა ეგ საბოლოოდ. მაგრამ, ახლა გავიაზრე, რა უხერხულად ვიქცეოდი და ალბათ იმასაც ამ დღეში ვაგდებდი... არ ვიცი.. ახლა გავიაზრე ეგ ამბავი.. ჩემი ქცევის...“- ემოციურად გაგვიზიარა ამბავი ერთ-ერთმა რესპონდენტმა იმ სურვილით, რომ პროგრამის დასასრულს „ექნება უნარი და ცოდნა უცხო სიტუაციას ჩაკირკიტება კი არ დაუწყოს“, შეძლოს კომუნიკაციის სწორი ფორმის პოვნა.

შეჯამება

ფოკუსჯგუფების ინტერვიუების ანალიზმა გვაჩვენა, რომ მასწავლებელთა მომზადების ერთწლიანი პროგრამის სტუდენტები, მომავალი პედაგოგები, რელიგიური/ინტერრელიგიური კომპეტენციების განვითარების თვალსაზრისით, წინარე ცოდნისა და ინტერკულტურული გამოცდილებების გათვალისწინებით, განსხვავებულ შედეგებს ავლენენ. კერძოდ, ადამიანები, რომელთაც ამავე, ან სხვა საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში გავლილი აქვთ რელიგიების ისტორიის, ინტერკულტურული ან ინკლუზიური განათლების კურსი, განსხვავებულისადმი გაცილებით მაღალ მიმღებლობასა და მრავალფეროვნების მართვის უნარებს ავლენენ, ვიდრე ის რესპონდენტები, რომელთაც მსგავსი საგანმანათლებლო კურსები უნივერსიტეტში არ გაუვლიათ.

ეს მიგნება ნიშანდობლივი და გასათვალისწინებელი შეიძლება იყოს მასწავლებელთა განათლების იმ საუნივერსიტეტო პროგრამებისათვის, რომლებიც არ ითვალისწინებენ ინტერკულტურული და ინტერრელიგიური კომპეტენციების განვითარებას სასწავლო სილაბუსებითა და პროგრამით განწერილი სალექციო კურსების ფარგლებში. შესაბამისად, ინტერრელიგიური კომპეტენციის, როგორც საერთოდ დემოკრატიული კომპეტენციების მნიშვნელოვანი ნაწილის განვითარება არსებითი მნიშვნელობის საკითხად უნდა იქნეს დანახული მა-

სწავლებელთა განათლების პროგრამების მომზადების, აკრედიტაციისა და განხორციელების პროცესში.

კვლევის ფარგლებში საერთო ინტერრელიგიური კომპეტენციის შეფასებისას გამოვლინდა განსხვავებული მიგნებები ღირებულებების, ცოდნა-კრიტიკული გააზრების, დამოკიდებულებებისა და უნარების განვითარების ჭრილში. დადებითად უნდა შეფასდეს ის, რომ ღირებულებითი ნაწილი გააზრებულია რესპონდენტთა უმეტესობის მხრიდან და თანხვდებოდა ზოგადსაკაცობრიო, ჰუმანური ღირებულებების ფუნდამენტებს, რაც ტოვებს იმის პერსპექტივას, რომ შესაბამისი ცოდნით აღჭურვის, პრაქტიკული გამოცდილებების გააზრების შედეგად, გამოკითხული მომავალი პედაგოგები შეძლებენ დეკლარირებული ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების შესაბამისი დამოკიდებულებების გამოვლენას და მრავალფეროვან საზოგადოებაში მშვიდობიანად თანაცხოვრებას.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ცოდნისა და კრიტიკული აზროვნების ნაწილი, როგორც საკვანძო და საყრდენი არეალი ინტერრელიგიური კომპეტენციის ფორმირებისათვის, ყველაზე პრობლემურია რესპონდენტთა უმეტესობასთან. ეს შესაბამისად აისახება დამოკიდებულებებსა და შემდგომ ქმედითი უნარების გამოვლენაში მიუღებლობის, არატოლერანტულობისა და უარყოფის გზით.

ცოდნისა და კრიტიკული აზროვნების სიმწირეს ეხმიანება და ადასტურებს აგრეთვე კვლევის ის მიგნებაც, რომ რელიგიის, განსაკუთრებით კი განსხვავებული რელიგიების შესახებ საუბარი რამდენადმე უხერხული და არაკომფორტული იყო რესპონდენტების დიდი ნაწილისათვის. მნიშვნელოვანია, სწავლების პროცესში ჩართული პირებისათვის შემუშავდეს რელიგიების ისტორიის ირგვლივ სასწავლო პაკეტი, რომელიც ფორმალური თუ არაფორმალური განათლების გზით, ავთენტურად განხორციელდება, რათა თავიდან იქნას არიდებული უმრავლესობის პერსპექტივიდან სწავლების შემთხვევები.

ფოკუსჯგუფების ინტერვიუები ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ რელიგიური თანასწორობის პოლიტიკის განხორციელების კრიტიკა სადისკუსიოდ უხერხული თემაა როგორც რელიგიური უმრავლესობის, ისე უმცირესობისათვის. უმრავლესობის მხრიდან რელიგიური თანასწორობის კრიტიკული შეფასების ძირითადი ხაზი ამოდის უმრავლესობის პერსპექტივიდან, რაც, თავის მხრივ, აბუნდოვანებს რელიგიური უმცირესობებისადმი თანასწორად და სამართლიანად მოპყრობის რეალურ სურათს. თავად რელიგიური უმცირესობები ასევე ნაკლებად კრიტიკულ დამოკიდებულებას გამოხატავენ თანასწორობის საკითხის მიმართ. შესაბამისად, ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ რესპონდენტების არცერთი მხარე სათანადოდ არ იცნობს, ვერ იაზრებს და ვერ იზიარებს რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების პრინციპებს, რომლებიც დემოკრატიულ საზოგადოებაში დამოკიდებულებებსა და ურთიერთობის პრაქტიკას განსაზღვრავს.

მომავალ მასწავლებელთა საკვლევ ჯგუფში უმეტესად ვხვდებით ინტერრელიგიური ცნობიერების, ტოლერანტული დამოკიდებულებების და მრავალფეროვნების მართვის უნარების სიმწირეს. ამ გამონწვევათა თანადროულ და ერთობლივად არსებობას კვლავაც მივყავართ ინტერრელიგიური კომპეტენციის განვითარების პრობლემამდე. შესაბამისად, ინტერრელიგიური კომპეტენციის, როგორც შეგრძნების დონეზე გააზრებული, გაცნობიერებული დამოკიდებულებებისა და ცოდნის ნაკლებობა მომავალი მასწავლებლისათვის კვლავაც აძლიერებს დისკომფორტს ინტერრელიგიურ ურთიერთობაში და ხელს შეუშლის სწავლა-სწავლების პროცესში დემოკრატიული ღირებულებების მქონე, თავისუფალი და კრიტიკულად მოაზროვნე ინდივიდების ჩამოყალიბებას.

Babbie, E. (2008), *The Basics of Social Research*, Fourth Edition, Chapman University.

Baffelli, E. (2023). Fear and the construction of minority religions in Japan. *Religion, State and Society*, 51(3), 223–237. <https://doi.org/10.1080/09637494.2023.2212579>

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications. <https://us.sagepub.com/en-us/nam/qualitative-inquiry-and-research-design/book246896>

Cushner, K.H., McClelland, A and Safford, P. (2000). *Human diversity in education: an integrative approach*; (3rd ed.) McGraw-Hill, New York.

Dinnel, Dale & Kleinknecht, Ronald & Tanaka-Matsumi, Junko. (2002). A Cross-Cultural Comparison of Social Phobia Symptoms. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 24. 75-84. 10.1023/A:1015316223631.

Dressler, Bernhard. "Religion und Bildung in den Differenzen des Lebens" *Zeitschrift für Pädagogik und Theologie*, vol. 59, no. 3, 2007, pp. 269-286. <https://doi.org/10.1515/zpt-2007-0307>

Driskell, Robyn, Elizabeth Embry, and Larry Lyon. 2008. "Faith and Politics: The Influence of Religious Beliefs on Political Participation." *Social Science Quarterly* 89(2): 294–314.

Esmer, Yilmaz, and Thorleif Pettersson. 2007. "The Effects of Religion and Religiosity on Voting Behavior". New York: Oxford University Press, 481-503.

Gambashidze, Mariam. (2017). The level of intercultural sensitivity of Georgian and migrant students at Caucasus International University. 10.13140/RG.2.2.23794.61121.

Gill, Anthony. 2001. "Religion and Comparative Politics." *Annual Review of Political Science* 4: 117-138.

Greeley, Andrew M. 1989. *Religious Change in America*. Cambridge: Harvard University Press.

Gill, Anthony, and Eric Lundsgaarde. 2004. State Welfare Spending and Religiosity." *Rationality and Society* 16: 399–436.

Jajanidze, L. (Elene). (2022). Practices of Submersion Education and Readiness of Teachers to Teach in a Culturally Diverse Classroom on the Case of Georgia. *International Journal of Multilingual Education*, (20), 1-13. Retrieved from <https://multilingualeducation.openjournals.ge/index.php/ijml/article/view/6555>

Malazonia, David & Maglakelidze, Shorena & Chiabrishvili, Nino & Gakheladze, Giorgi. (2017). Intercultural Education: Problems, their Analysis and Development Perspectives in Georgia.

Metreveli, A. 2019; Freedom of religion and belief, publication of the University of Georgia.

Koch, A. 2006; "Multireligiös und Multikulturell"-Kompetenz im religiösen Feld der Gegenwart; Ein Praxishandbuch mit drei Religions-Kompetenz-Trainings; IKO - Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main / London, 2006.

კუბლაშვილი, მ. 2021; ინტერკულტურული კომუნიკაცია მულტიეთნიკურ სამუშაო გარემოში.

Pew Research Center, Dec. 13, 2016, "Religion and Education Around the World".

Tabatadze, Shalva & Gorgadze, Natia & Gabunia, Kakha & Tinikashvili, David & Khomeriki, Irma. (2013). INTERCULTURAL EDUCATION RESEARCH IN PRIMARY GRADES OF GEORGIA.

საქართველოს კონსტიტუცია. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>

დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციები - ერთად ცხოვრება კულტურულად მრავალფეროვან დემოკრატიულ საზოგადოებებში, 2017 წელი, ISBN 978-92-871-8237-1. ევროპის საბჭო.

საქართველოს კანონი ზოგადი განათლების შესახებ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=107>

მასწავლებელთა მომზადების პროგრამა, უმაღლესი განათლების დარგობრივი მახასიათებლები. ხელმისაწვდომია: EQE უმაღლესი განათლების დარგობრივი მახასიათებელი.pdf

რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება საქართველოში (2023), ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი, [/https://tdi.ge/sites/default/files/religiis_tavisupleba_sakartveloshi_2023_tdi.pdf](https://tdi.ge/sites/default/files/religiis_tavisupleba_sakartveloshi_2023_tdi.pdf); <https://tdi.ge/ge/multimedia/religiuri-umciresobebi-ukme-dgeebit-ver-sargebloben>

რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება საქართველოში (2023), ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი, https://tdi.ge/sites/default/files/religiis_tavisupleba_sakartveloshi_2023_tdi.pdf

სახალხო დამცველის ანგარიშები 2020, 2021, 2022, 2023. ხელმისაწვდომია: <https://www.ombudsman.ge/geo/saparlamento-angarishebi>